

חברת החשמל דורשת לעצור את ההפרטה ובקיבוצים מתקשים לעמוד בפיתוי הכספי
חברת החשמל דורשת לשמור לעצמה עד שליש מייצור החשמל, הממשלה מסרבת -
ובינתיים יזמים פרטיים מקדמים תחנות על קרקעות חקלאיות בקיבוצים ומושבים, ללא
תכנון כולל ועם פגיעה סביבתית קשה. חברת החשמל: "המשך פעילותנו בייצור החשמל
הוא אינטרס משקי וצרכני"

אמיתי גזית 03.05.26, 06:15 **כלכליסט**

הרפורמה במשק החשמל, שכללה הפרטה של 4 תחנות כוח, נחשבת לאחת המוצלחות
שידענו. אלא שבחברת החשמל סבורים אחרת, ושואפים להחזיר את הגלגל לאחור ולשמור
לעצמם נתח משמעותי בייצור החשמל. לחברת החשמל יש כיום 13 אתרים שבהם 43
תחנות כוח (יחידות ייצור), ובתמורה למכירת התחנות (או חלקן) היא דורשת לשמור לעצמה
20%-30% משוק ייצור החשמל. משרדי האוצר והאנרגיה וגם רשות החשמל לא מוכנים
לנהל משא ומתן אל מול הדרישה הזו, ומחכים שהזמן יעשה את שלו, ותחנות הייצור יתיישנו
ויחדלו לעבוד או שהרישיון שלהן יפוג.

למאבק הכוחות הזה יש מחיר: פגיעה בשטחים פתוחים במרחב הכפרי. זה כשנה וחצי
הממשלה מאפשרת ליזמים פרטיים לקדם תוכניות לתחנות כוח מונעות בגזנפתח
בכרטיסייה חדשה, בין היתר על שטחים חקלאיים, בשאיפה שבתוך עשור יוקמו עוד 13
תחנות.

תחנות הכוח החדשות אמורות לתת מענה לגידול החזוי בצריכת החשמל, אך הן גם מפצות
על ייצור החשמל שהמשק יאבד כאשר תחנות הכוח של חברת החשמל ייגרטו. קידום
התוכניות האלה בשטחים חקלאיים של מושבים וקיבוצים, ללא תיאום עם הרשויות
המקומיות, מוביל למאבקים בין שכנים.

כיום מתנהל מאבק במועצה האזורית עמק חפר נגד יוזמה של גבעת חיים וחברת OPC
אנרגיה. בעקבות מאבק דומה, קיבוץ נען החליט לפני חודשיים לסגת מיוזמה שנבחנה עם
חברת אדלטקנפתח בכרטיסייה חדשה. גם יוזמה להקמת תחנת כוח ליד מושב מסילת ציון
שבשער הגיא נתקלה בהתנגדות וקידומה בסימן שאלה. בעמק חפר יש מאבק נוסף: נגד
תחנת כוח באדמות של מושב בית ינאי שמקדמת שמיר אנרגיה.

אדם שהיה עד לא מזמן בכיר בממשלה ומעורב במהלכיה בשוק האנרגיה אמר לכלכליסט:
"יש תת-ניצול אופטימלי של השטחים הקיימים של חברת החשמל כי יש תחנות שחברת
החשמל לא מכרה, את חלקן אפשר היה לשחלף. יזם פרטי יכול לקנות ולבנות תחנת כוח
חדשה". במילים אחרות, אפשר לחסוך לפחות חלק מהפגיעה בשטחים פתוחים על ידי
ניצול המתחמים שבהם פועלת חברת החשמל.

הרפורמה במשק החשמל יצאה לדרך ביולי 2018, עם תיקון חוק משק החשמל והסכם
שעליו חתומות החברה, ההסתדרות והממשלה. בין היתר, החברה התחייבה למכור חמש
תחנות כוח: רידינג, אלון תבור בעמק יזרעאל, רמת חובב, חגית ליד צומת אליקים, ואשכול
מצפון לנמל אשדוד. בסופו של דבר הוחלט להשבית את תחנת רידינג ושאר תחנות הכוח

נמכרו במכרזים שהאחרון בהם נסגר ביוני 2024 עם מכירת אשכול לקבוצת דליה חברות אנרגיה ב-9 מיליארד שקלנפתח בכרטיסייה חדשה.

מכירת אשכול היא אחת העסקאות הגדולות במשק, וההפרטה שהכניסה הכי הרבה כסף לממשלה אי פעם. בסך הכל הפרטת התחנות הניבה 16 מיליארד שקל. 7 מיליארד נכנסו לקופת האוצר ומחושבים כהכנסה שמאפשרת להפחית את תעריף החשמל. 9 מיליארד שולמו לחברת החשמל שהתחייבה לא לפעול לקבלת רישיונות ייצור חדשים, לא להקים תחנות ולא לשחלף תחנות קיימות. על פי ההסכמות והחוק, שתי תחנות הייצור בגז טבעי החדשות שחנכה חברת החשמל ב-2025 ו-2026 באתר אורות רבין בחדרה הן גם תחנות הכוח האחרונות שהיא תקים. שני צעדים נוספים ברפורמה הם מכירות יחידת הניהול בנובמבר 2021 לחברה הממשלתית נגה, ופתיחת תחרות בתחום אספקת החשמל ב-2024.

התוצאות של הרפורמה אמורות להוביל עם השנים למצב שבו לחברת החשמל אין כלל יכולת לייצר, היא תישאר אחראית בלעדית על רשת ההולכה, ותספק חשמל, אבל אינה בלעדית אלא מול כמה שחקנים שנכנסו במהלך 2024. בהסכמות עם חברת החשמל, הממשלה לא התייחסה ל-13 האתרים שעדיין נשארים אצל החברה. מצד אחד, נאסר על החברה לתקן או לשחלף אותם. מצד שני, לא נקבע שום מנגנון שמאפשר את המכירה שלהם ליזמים פרטיים.

בנובמבר 2022 מונה מאיר שפיגלר למנכ"ל חברת החשמלנפתח בכרטיסייה חדשה, ומאז בדיונים שהתקיימו בעניין הבהיר כי החברה דורשת להמשיך ולייצר חשמל. הטענה הפורמלית היא כי השארתה כיצרנית תתרום לתחרות. אבל אי אפשר להתעלם מהחשש לפיטורי עובדים. לחברה יש ועד חדש שיוכל בעת הזו ערב בחירות לכופף את שרי הליכוד.

בטיעוניו נשען שפיגלר על רשות החשמל שהחלה לפקח על התעריפים שגובות תחנות הכוח הפרטיות, לאחר שהגיעה למסקנה כי שוק החשמל אינו משוכלל וכי היצרנים מנצלים את כוחם וגובים תעריפים המנותקים בעשרות אחוזים כלפי מעלה מהעלויות שלהם. הטענה של שפיגלר היא כי הוצאת תחנות הכוח של חברת החשמל מהשוק תחזק את הפרטיים. אולם בעת שנערכה הבדיקה שוק החשמל המופרט היה בחיתוליו, עם ארבע תחנות כוח פרטיות, והציפייה היא כי הוספת תחנות כוח חדשות תגביר את התחרות.

בנוסף, רשות החשמל הצביעה על כך שאחת האשמות בחוסר התחרותיות היא חברת החשמל בעצמה, בגלל החלטה לסגור את רידינג ועיכוב של שלוש שנים בהקמת תחנות הכוח החדשות באורות רבין. אבל הבעיה המרכזית היא כי השארת חברת החשמל כיצרנית וכבעלת השליטה הבלעדית ברשת ההולכה לא משפרת את התחרות, אלא רק תזיק לה. למשל, תסריט שבו חברת החשמל מעדיפה לחבר לרשת ההולכה תחנות כוח שבבעלותה, ואת הפרטיים דוחקת לסוף התור, אינו מופרך. בכל מקרה, בעשור הקרוב חלק גדול מתחנות הכוח של חברת החשמל ייצא משימוש. אם המצב לא ישתנה, ואם הממשלה וחברת החשמל לא יתעשתו – אתרים שמחוברים לרשת ההולכה על שטחים שכבר בנו בהם ולכן אינם מתאימים עוד לחקלאות, יעמדו שוממים ללא ניצול.

הבעיה היא שכל הנראה כבר בשנים הקרובות נסבול ממחסור בחשמל. קצב הגידול בצריכת החשמל הוא כ-3% בשנה ונובע מריבוי טבעי וגידול בצרכים, מחשמול מסילות הרכבת, דרך המכוניות החשמליות ועד חוות השרתים ומערכות ה-AI. לאור המחסור הצפוי

והרצון להגדיל את מספר החברות בשוק החשמל כדי לייצר תחרות ולהוריד מחירים, באוקטובר 2024 הממשלה קיבלה החלטה שפתחה מרוץ בין יזמים על הזכות לתכנן תחנות כוח, בתקווה שבסופו של תהליך הן גם יקבלו רישיון ייצור.

בהחלטה מופיעים הכללים לבחירת החברות שיתכננו ויקימו תחנות כוח מונעות בגז. המטרה היא להוסיף תחנות שמייצרות יחד חשמל בהספק של כ-9,000 מגה-ואט, כ-40% מההספק שמותקן כיום בתחנות המונעות גז. הנקודה החשובה היא כי רק כ-4,500 מגה-ואט הם תוספת למצב היום. השאר נועדו להחליף תחנות כוח ישנות. הממשלה חילקה את הארץ ל-5 אזורים, והגדירה כמה תוכניות יש לקדם בכל אזור. המטרה היא לייצר 19 תוכניות מאושרות, שמהן 13 יוקמו עד שנת 2040. יזמים פרטיים יכולים לקבל הסמכה לקידום תוכנית עד סוף 2026 אם איתרו שטח מתאים להקמת תחנה בהספק של 630 מגה-ואט לפחות והגיעו להסכם עם בעלי הקרקע. עד עתה 7 חברות קיבלו את אישור הממשלה לקדם תכנון במתחמים שהן איתרו.

מושבים וקיבוצים חוכרים קרקעות מרשות מקרקעי ישראל לחקלאות. בשנים האחרונות הותר להם להפוך את השדות לסולאריים, והם יכולים להפוך אותם גם לתחנות כוח. כך החל המרוץ לאיתור שטחים מתאימים ופיתוי של ההתיישבות הכפרית. מבחינה תכנונית, ההליך שנוצר בהחלטת הממשלה הזו יוצא דופן. בדרך כלל, במיוחד בתחום התשתיות, מינהל התכנון יוצר תוכנית מתאר ארצית שמסמנת אתרים לתשתיות מסוימות.

ב-2021 אושרה תמ"א 41 נפתח בכרטיסייה חדשה שסימנה אתרים לאנרגיה מתחדשת ולקווי מתח, אך לא כוללת אתרים להקמת תחנות כוח. לפני כחודשיים החלה הכנה של תמ"א 55 לתשתיות. אפשר לסמן בתוכנית הזו מתחמים מתאימים לתחנות כוח, ולאתר את המקומות שהכי פחות פוגעים בסביבה. אבל החלטת הממשלה לא ממתינה לאישור, כך שהאיתור יבוצע על ידי השוק הפרטי על פי שיקולי רווח כספי, ופחות משיקולי סביבה. יזם שעומד בכללים מקבל הסמכה מוועדת השרים, שלא משווה בין חלופות אלא בוחנת את זו שהגיש היזם. התכנון יבוצע מול הוועדה לתשתיות לאומיות, שגם היא תבחן את התוכנית שהוגשה בגבולות הגזרה שלה, תוכל לתקן ולמנוע פגיעה מיותרת. אך היא לא משווה בין אלטרנטיבות. הממשלה העדיפה את המסלול היזמי על פני הליך התכנון הרגיל משום שהליכים כאלה אורכים שנים רבות וגם בהם צפויות לצוץ התנגדויות רבות. במילים אחרות, היא מותירה את המלאכה המורכבת הזו ליזמים ולכסף הגדול.

מחברת החשמל נמסר: "הכתבה משקפת אינטרס צר של מספר טייקונים, המגובה ונתמך בעמדת אגף התקציבים, שהניסיון מלמד כי יוצאיו מוצאים עצמם מתרווחים בכורסאות מתגמלות בחברות ייצור פרטיות של אותם טייקונים. המשך פעילותה של חברת החשמל במקטע הייצור הוא אינטרס משקי, צרכני, ציבורי וממלכתי, בין היתר על מנת לשמור על תעריף חשמל נמוך, וזאת ביתר שאת לאחר שרשות החשמל מצאה כי הייצור הפרטי מניב רווחי עתק על גבו של הצרכן הישראלי".